

BOEKBESPREKING

De kinderkolonie

Wil Schackmann, De kinderkolonie. Tot een werkzaam leven opgeleid: de wezen van Veenhuizen (1824-1859) (Amsterdam: Uitgeverij Atlas Contact 2018).

Onder meer verkrijgbaar in de winkel van het Gevangenis­museum voor € 22,99.

Veenhuizen heeft tussen 1824 en 1859 een geschiedenis gehad met kinderen en jongeren. Dat is beschreven in het boek *De kinderkolonie* van Wil Schackmann, eerder besproken in deze nieuwsbrief door Klaas de Graaff. Vanwege het jaarthema van de VVG in 2019 heb ik het boek herlezen om te zien of er lijnen te trekken zijn naar vandaag.

De kinderkolonie was een ambitieus project van de Maatschappij van Weldadigheid onder leiding van Johannes van den Bosch. Er werden wezen, vondelingen en verlaten kinderen uit heel Nederland opgevangen. De kinderkolonie had een ideële ambitie om kwetsbare kinderen in een gezonde omgeving op te vangen en tot een werkzaam leven op te leiden. Het ging de Maatschappij van Weldadigheid om armoede te bestrijden en “de armen ‘op te beuren’ uit de ‘zedelijke verbastering’ als gevolg van hun jarenlange kommervolle omstandigheden” (pag 15). Naast deze ideële was er ook een duidelijke financiële doelstelling. Kennelijk speelt dat in alle tijden. Veenhuizen moest bijdragen aan kostenbeperking in de steden en de dorpen door de opvang centraal kostendekkend te maken. De kinderen werkten mee in arbeidsprojecten om hun onderhoud en onderwijs financieel te dekken en om hen voor te bereiden op werk.

Vanaf het begin bestond er een spanning tussen de inzet op centralisatie van de Maatschappij - gesteund door de rijksoverheid - en de steden en de dorpen waar men deze kinderen in hun eigen omgeving decentraal wilde blijven opvangen.

In Veenhuizen ontstond een centraal gestuurde organisatie met gedetailleerde regelingen om de kostprijs beheersbaar te houden en met voorschriften voor gedragsregulering van kinderen en medewerkers. Dat bracht een berg aan administratie en verslaglegging met zich mee: een steeds meer groeiende bureaucratie. Dat beheersingsmechanisme herkennen we in onze tijd maar al te goed... Veel werkers in de zorg vragen zich in onze tijd af hoe regulering, controle en verantwoording vereenvoudigd kunnen worden en ontdaan van overbodige bureaucratie.

Veel van wat je leest over de kinderkolonie kunnen we ons niet meer voorstellen. We moeten het zien in het licht van de opvattingen van de 19e eeuw. Opvallend is hoe jonge mensen tot op hogere leeftijd, soms tot in de twintig, in een weeshuis

verbleven. Er zijn zware straffen die werden uitgedeeld op bijvoorbeeld wegllopen. Kinderen moesten zwaar werk doen. Er is een hoog sterftecijfer door ernstige ziekte. Anderzijds was er een duidelijke ambitie in onderwijs, voorbereiding op werk in de landbouw en later ook op industrieel werk.

Er is in de kinderkolonie een sterke concentratie op de materiële en lichamelijke nood. Het gaat om armoedebestrijding, gezondheid en het bevorderen van werkgelegenheid. Daarop komt ook kritiek, omdat het immateriële daarbij achterblijft: “maar dat de hogere belangen van hunne geest, hunne behoeften als mensen, als gedoopte Christenen, als zulken die op den weg zijn naar het graf en de eeuwigheid, teveel uit het oog worden verloren” (p. 125).

Er worden geestelijken aangesteld. Ook het belang van geestelijke verzorging zien we vandaag nog steeds.

Niet alleen maar aandacht geven aan gedragsregulering en materiële leefomstandigheden, maar ook aandacht voor de immateriële kant, het geestelijk welbevinden, zingeving. In de kinderkolonie zien we geestelijken functioneren in het kader van de doelstellingen van de Maatschappij van Weldadigheid, van de overheid en van de bestaande burgerlijke moraal.

Het komt allemaal nogal over als eenrichtingsverkeer van de geestelijk verzorgers. Een aanpak gericht op de persoonlijke geestelijke ontwikkeling van het individu met het oog op zijn of haar eigen levensvragen, zoals we die in onze tijd kennen, was er daar nog niet. Wel werden de geestelijke behoeften onderkend. Aandacht voor persoonlijke geestelijke ontwikkeling en zingeving is kennelijk van alle tijden en moet dus niet in de marge verdwijnen, omdat je als mens niet van brood alleen leeft. Ook meer in het algemeen ontstaat in de kinderkolonie aandacht voor de emotionele ontwikkeling van de kinderen. Er wordt geconstateerd dat er onvoldoende aandacht is buiten de schooltijden. Dan wordt er gezeten en gehangen. Dan verdwijnt de ‘opgeruimdheid’ (p. 261). Zo ontstaan ook ziekten. Zo gaat er gewerkt worden om ‘de kinderen tot spelen te stimuleren’ “wier toestand waarlijk mededogen verwekt.”

Aan het eind van het boek komt een onderwerp explicieter in beeld. Het gaat om het recht van de sterkste, dat onder de kinderen gold. Karel Möller, die 9 jaar in de kinderkolonie verbleef en later hoofdonderwijzer werd op Texel, schreef een boekje ‘De wees van Amsterdam’ (p. 320-325). Hij zegt dat de mensen die in Veenhuizen werkten goed voor hem waren. Het lijden dat hij doormaakte zat hem in de grotere jongens van 14 tot 20 jaar. De ‘onmeedogende jongens’ versterken in de terreur die ze uitoefenen het gevoel van verlatenheid. De context waarin jongeren leven met leeftijdgenoten speelt een belangrijke rol in de kwaliteit van hun leven, toen en ook nu. Het kan in goede vriendschap een goede waarde zijn, maar het kan in negativiteit, zoals bijvoorbeeld in pesten of meezuigen in grensoverschrijdend gedrag, ook schadelijk voor hun ontwikkeling zijn.

- lees verder op de volgende bladzijde -

RJJI De Hunnerberg in Nijmegen

In het kader van ons jaarthema voor 2019 – jeugddetentie in Nederland – voerde de jaarlijkse excursie van de Vrienden van het Gevangenismuseum ons op vrijdag 12 april naar de Rijks Justitiële Jeugdinrichting De Hunnerberg aan de Berg en Dalseweg in Nijmegen. In de nieuwsbrief van maart hebt u al iets meer over deze inrichting kunnen lezen.

Wie De Hunnerberg vanaf de openbare weg benadert, ziet allereerst twee voorname, maar ook sobere dienstwoningen, overduidelijk gebouwd rond 1900, met daarachter een veel moderner gebouwencomplex. Die modernisering laat iets zien van de ontwikkelingen in de jeugdzorg in meer dan honderd jaar. Op deze plek werd in 1905 een tuchtschool opgeleverd, een van de vijf identieke tuchtscholen die als gevolg van de inwerkingtreding van de Kinderwetten in datzelfde jaar (of kort erna) beschikbaar kwamen. In Nijmegen resteren van het oude complex alleen nog de dienstwoningen. In Zeist en Breda staan de oorspronkelijke gebouwen nog wel grotendeels overeind, bekend onder de namen 'Eikenstein' en 'Den Hey-Acker'. De tuchtscholen in Haren en Velzen zijn in de loop van de twintigste eeuw gesloopt.

Het excursieprogramma begon om 13.15 uur. Doordat er kort tevoren een aantal afmeldingen binnenkwamen bleef er een select gezelschap van twaalf bezoekers over. Na de veiligheidscontrole werden we in een vergaderzaal ontvangen door directeur Bart van Els, pedagogisch medewerker Louise Hendriks en methodisch coach en OR-voorzitter Rob ten Oever. Na de kennismaking volgde een presentatie door Bart van Els, waarin we werden geïnformeerd over een reeks van onderwerpen: de organisatie van de RJJI als geheel en de locatie De Hunnerberg (een van de drie) in het bijzonder,

de verschillende categorieën opgenomen jongeren, de leefgroepen en de hier gehanteerde methodiek Youturn, waarin het aanleren van verantwoordelijkheid centraal staat. Na de presentatie leidden Louise Hendriks en Rob ten Oever ons rond in het moderne gebouwencomplex. Daardoor kregen we te zien in welke ruimtelijke omgeving de eerder geschetste werkwijze wordt uitgevoerd: kamers van de jongeren, gezamenlijke leef- en werkruimten, de keuken, een sportzaal en de isoleer. Op een binnenplaats bij een miezerig weertje kwamen theorie en praktijk van het antirookbeleid aan de orde. In de gangen en in verschillende verblijfsruimten kwamen we grotere en kleinere groepen jonge bewoners tegen. Korte contacten tussen bezoekers en bewoners waren ontspannen en naar mijn indruk was er totaal geen sfeer van 'bekeken worden'. Wel kregen we af en toe de verzekering dat 'we wel hier zitten, maar dat we toch erg aardig zijn' en dergelijke. De overheersende indruk tijdens de rondleiding was volgens mij dat de sfeer en ook de uitstraling van de gebouwen anders is dan in reguliere gevangenissen, maar het blijft uiteraard een vorm van opsluiting. Volgens een welomschreven methode met duidelijke doelen en een gestructureerd dagprogramma wordt vormgegeven aan opvoeding en behandeling van de jongeren.

Na afloop van de presentatie en de rondleiding was er gelegenheid voor vragen. Penningmeester Hans van Deursen sprak daarna namens de Vrienden zijn dank uit voor de geboden gastvrijheid en het informatieve programma van deze middag. Ook deze excursie liet weer iets zien van de grote diversiteit van de Nederlandse justitiële inrichtingen.

Ros Floor

De Kinderkolonie - vervolg van vorige bladzijde -

Jongeren zien in hun jeugdige context is in zorg en hulpverlening altijd van groot belang.

Het slot van het boek gaat in op de schaalgrootte van de kinderkolonie. De grote schaal van het geheel in Veenhuizen had te maken met de financiën. Kleine beheersbare groepen zouden beter zijn geweest. Dat blijkt ook uit de goede resultaten van het kleine opleidingsinstituut van de kinderkolonie in Wateren. Die kleinschaligheid was echter over de hele linie onbetaalbaar. Ook wij kennen de spanning tussen grootschaligheid en kleinschaligheid. Kleinschaligheid in uitvoering kan bijdragen aan geborgenheid. Dat schrijft ook Karel Möller. Hij breekt een lans voor 'het verplegen der wezen in burgergezinnen. Dat is altijd beter dan in gestichten, hoe goed en edel ook de bedoelingen zijn. Er kan veel verkeers geschieden, waartegen niet gewaakt kan worden' (p. 320).

De Kinderkolonie biedt een interessante opmaat voor de komende Spinhuislezing.

Jan Eerbeek

bestuurslid Vrienden van het Gevangenismuseum

Vrienden van het **Gevangenismuseum** Veenhuizen

De Vereniging Vrienden van het Gevangenismuseum stelt zich ten doel het Nationaal Gevangenismuseum te ondersteunen.

CONTACT

Vrienden van het Gevangenismuseum
p/a Ros Floor, secretaris
Zomervlinderberm 90
3994 WR Houten
r.l.floor@kpnmail.nl

Algemeen e-mailadres VVG:
vrienden@gevangenismuseum.nl

Meer over de VVG:
<https://www.gevangenismuseum.nl/vrienden.html>